

Merre emelkedünk?

Komparatív könyvismertetés egy komparatív könyvről

Csaba László: A fölemelkedő Európa. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 482 oldal

Csaba László új könyve már megjelenésének tényénél fogva is burkolt állásfoglalás abban a módszertani vitában, amely sajnálatosan csekély magyar részvétel mellett folyik a nemzetközi szakirodalomban. Ez a vita a főáram és a „mellékáramok” viszonyáról, az utóbbiak szerepéről vagy akár létjogosultságáról szól. A vitának sokféle elágazása van, és a valóban igényes magyar szakmai közvéleményt is erőteljesen foglalkoztatja. Magyarországról nézve persze a fő témája az, hogy vajon mennyire elszigetelt a magyar közgazdaságtudomány a nemzetközi főáramtól. Erre lehetne más, kevésbé udvarias kifejezéseket is használni, mint „különleges profil”, „szellemi önállóság”, „sajátságosság” vagy akár „tranzícióspecifikus egzotikum”, a lényeg azonban mégis ugyanaz. Kornai János kivételével ma nincs a nemzetközi főáram által valóban széles körben nagyra tartott magyar közgazdász (bár Kornai sem kimondottan a főáramhoz tartozik). Akiket elismernek, azok inkább csak szűkebb, specializált szakmai közösségek tagjaiként vívták ki nemzetközi rangjukat.

A vita sokszor odáig feszül, hogy a magyar közgazdászkatatók avított módszerek és témák rabjai, amelyek iránt már nincs igazi nemzetközi kereslet. Valóban sok ilyen kolléga van. Csaba László könyvét forgatva azonban sokkal alaposabban kezdünk gondolkodni a problémáról. Ez a könyv ugyanis jó egy évvel korábban már megjelent angolul, de nem pontosan ugyanezzel a tartalommal. A szerző nemcsak a kritikai észrevételek nyomán dolgozta át munkáját, hanem azért is, mert jól tudta: a mégoly igényes magyar szakmai olvasóközöniséget sem pontosan ugyanaz érdekli, mint ami az angol változatot megvásárló közel- és távolkülföldi olvasót.

Elméleti szempontból a könyv fontos sajátossága s a szerző szakmai bátorságának erős jele a következetes kiállítás a főáramtól eltérő irányzatok, mindenekelőtt a politikai gazdaságtan és annak újjászületése mellett. Mindenképpen el kell gondolkodnunk a főáram értelmezésén és nemzetközi szakmai pozícióinak alakulásán, és ezt a gondolkodást a könyv a maga eredeti és intellektuális értelemben szerényen provokatív módján elő is segíti.

Csaba László a magyar kiadásban még jobban hangsúlyozza azt a véleményét, hogy a 2000-es évek eleje óta szűnőben van a főáram dominanciája a mértékadó nemzetközi szakirodalomban. A főáramot pedig a közgazdaságtan formalizáló, technikailag igényes, sőt a kvantitatív eszköztárat a tudományos elemzés nélkülözhetetlen, néha akár öncélú kellékének tekintő területének tartja, igazi tartalmi elhatárolás nélkül. A vezető nemzetközi folyóiratokban valóban vannak olyan cikkek is, ahol az igényes és magas fokon korszerű módszertan mögött helyenként sovány a szakmai tartalom. Kérdés azonban, hogy egyértelműen körül lehet-e határolni olyan szakterületeket, ahol a főárami elemzési módszertan a komolyan vehető elemzés vitán felül elengedhetetlen feltétele.

Nem hiszem, hogy a vezető külföldi közgazdaságtan-tanszékeken egyeduralomra szert tett főáram (vagy amit annak nevezünk) valóban háttérbe szorulna. Inkább az történik, hogy több, korábban nem kimondottan főárami terület, mint az intézményi közgazdaságtan, a gazdaságtörténet vagy akár az új politikai gazdaságtan módszertani szemléletében és követelményeiben közelebb kerül a főáramhoz, és egyre jobban átveszi annak formá-

lis elemzési szabályait. Igaz, ez a folyamat helyenként ciklikus. A gazdaságtörténetben például néhány évtizeddel ezelőtt divatos lett az úgynevezett kliometria, amelyet aztán Richard E. Caves átmenetileg háttérbe is szorított egy önkényes alkalmazás porrá zúzásával (Caves [1971], [1987]).

Némileg hasonló folyamat tapasztalható a politikai gazdaságtan újjáéledésénél is, bár talán még csak a kezdeténél tart. Legújabbán Alberto Alesina és munkatársai próbálnak híveket szerezni a *New Political Economics* irányzatának. Ez korántsem ugyanaz, mint a Csaba László által képviselt és a főárammal szemben (pontosabban azzal párhuzamosan) fejleszteni kívánt *új politikai gazdaságtan*. A közösségi választás elméletének új, inkább technikai irányú iskolájáról van szó. Ez a köztudatban egyszer akár a politikai gazdaságtan korszerű irányzatának a helyét is átveheti, ha az utóbbi nem képes eléggé széles és igényes szakmai körben elfogadtatni magát.

Csaba László könyve nem csak annyiban ad szakmai programot, hogy vissza kívánja helyezni jogaiba a politikai gazdaságtant úgy, hogy egyértelművé is tegye a szakítást annak Kelet-Európában több évtizeden át művelt változatával. Számos olyan területre ad bepillantást, és több olyan ügyben fogalmaz meg markáns szakmai álláspontot, amely a következő években kulcsfontosságú lesz az EU új tagállamainak, illetve általában az átalakuló országoknak a felzárkózása szempontjából. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a makrogazdasági stabilizációs politika, az európai integrációba való szabályozási, szervezeti és mikroszintű beilleszkedés, a verseny- és piacsabályozási politika, valamint a szociálpolitika és az oktatás.

A könyv azonban talán a szükségesnél kevésbé használja ki a gondolatmenetnek ezen a pontján kínálkozó látványos logikai lehetőséget. A magyar változat önálló megjelentetése nyilván azért is volt indokolt, hogy kielégítse a főáramtól távolabb álló, mégis igényes hazai szakmai kör speciális érdeklődését. Ez a szakmai kör pedig talán nem képzetlensége vagy tájékozatlansága miatt került az inkább gazdaságpolitikai jellegű, a társadalmi kérdések iránt nyitottabb és a történeti megközelítést sem elutasító szakmai területekre, hanem azért, mert (még egy ideig) úgy érzi, hogy a közgazdaságtudomány közvetlenül is befolyásolhatja a gazdaságpolitikai döntéseket, s mert az a véleménye, hogy a közgazdaságtudománytól megkövetelhető: legyen közvetlen gyakorlati érvényessége is. Így a gazdasági fejlettség középső szintjein még bőven vannak nem szigorúan elméleti jellegű és nem csupán modellszerűen megfogalmazható szakmai problémák is.

Csaba László még világosabban kimondhatta volna, hogy nemcsak a helyi közgazdaságtudomány érettsége, hanem a szakma érdeklődésének iránya is függ a gazdaság fejlettségétől és fejlődési pályájától. Igaz, a szakmai programot adó 1. fejezet után kicsit később, a fejlődés-gazdaságtan és az átalakuláselmélet közötti kapcsolattal foglalkozó 4. fejezetben visszatér arra a fontos kérdésre, hogy mennyire állott rendelkezésre tényleges tranzíciós szakismeret az átalakuló országokban, illetve milyen mértékben kellett vagy kellett volna importálni azt. Itt újabb fontos gazdaságelméleti és (nem technikai értelemben) módszertani csomópontra bukkanunk, amelynél ugyancsak tovább időzhetett volna a szerző: vajon miből lehetett volna összeállítani az átalakulás még sikeresebb végrehajtásához szükséges szakmai tudás optimális keverékét? Milyen arányban kellett volna hozzá csak helyben megszerezhető történeti, politikai, mélyebb intézményi tudás, és mennyiben a piacgazdaságok sikeres vezérléséhez szükséges, inkább csak ott elérhető általános elméleti szakismeret?

Csaba László könyve csak annyiban tudományos módszertani munka, amennyiben az igényes megalapozás feltétlenül szükséges volt az átalakulási és vele szoros összefüggésben már egyben integrációs problematika beható áttekintéséhez. Nem csupán futólag, hanem a szerzőtől megszokott, igen széles szakirodalmi tájékozottságot is felhasználva kellett elmagyaráznia azt, hogy az átalakuló országokban a piacgazdaság kiépítése „nyílt

végű”¹ feladat, amely nem teljesül mondjuk az integrációba való formális felvétellel. Ezt például a magyar, a cseh vagy a lengyel EU-csatlakozás formális programja egyébként ki is zárja, hiszen hosszabb távú célként, a piaci integráció elengedhetetlen feltételeként írja elő a maastrichti kritériumok teljesítését és ennek folyamányaképp az euróövezetbe való csatlakozást.

A könyv magyar változatában ez a makrogazdasági illeszkedési feladat kap különös hangsúlyt. A fejlődés-gazdaságtani fejtegetésekhez utal vissza, hogy Csaba László alaposan veszi szemügyre a maastrichti kritériumokról folyó szakmai vitát, és külön hangsúlyozza a fejlettségi szinttől és fejlődési pályától független, mintegy „kényszerzubbony-szerű” egységes makrogazdasági követelmények problémáját. Itt bizony valóban túl kell lépni az elméleti modelleken a politikai gazdaságtan spekulatívabb vagy intuitívabb területe felé. Az euróövezet jelenlegi tagjainak egy része ugyanis már a belépésekor sem teljesítette az összes kritériumot, mások több éve megszegik a szabályokat, a büntetési tételek viszont egyáltalán nem egységesek, és a „magországok” kedvezőbb brüsszeli/frankfurti kezelése teljesen nyilvánvaló. A politikai erőviszonyok tehát egyáltalán nem elhanyagolható peremfeltételei az európai monetáris rendszernek.

A könyv nem nyíltan ugyan, mégis utal arra, hogy egy felzárkózó ország felhalmozás miatti kisebb, de küszöb fölötti deficitje, esetleg inflációja közvetve a gyorsabb reálfelzárkózás segítője lehet, az átmeneti egyensúlyhiány tehát hosszabb távon esetleg éppen a maastrichti kritériumok jobb és inkább fenntartható teljesítését könnyítheti meg. Fontos lenne tehát a maastrichti kritériumrendszer rugalmasabbá tétele nem is elsősorban a feltételek lazításával, hanem inkább a rendszer dinamizálásával a feltételek hosszabb időszakra vonatkozó számonkérésén keresztül.

Csaba Lászlónak teljesen igaza van abban, hogy a fenntartható növekedést csakis tartósan alacsony inflációs pálya mellett tartja megengedhetőnek. Nem mindegy azonban, hogy a gazdaság szereplői milyen eszközökkel állíthatók az inflációcsökkentő gazdaságpolitika mellé. A könyv különösen fontos – a szerző további kutatásaiban még alaposabb kifejtést igénylő – része taglalja (a 9. fejezetben) a szabályokat és a diszkrecionális döntéseket, az utóbbiakkal összefüggésben pedig a kormányzati vagy döntéshozói szavahihetőség problémáját a gazdaságpolitikában.

Épp a korszerű politikai gazdaságtan egyik legizgalmasabb kérdése ugyanis, hogy a gazdaság hosszabb távon fenntartható működőképessége érdekében mennyire lehet vagy szabad korlátozni a politikai demokráciát. A választói akarattól csak nagyon sok áttételen keresztül függő modern központi bankok testesítik meg (vagy kellene hogy megtestesítsék) a szakmai hitelességet és a szavazatvadászattól független tartós érdekeltséget a gazdasági stabilitás iránt. Rajtuk kívül erre csak olyan országokban (talán egyes skandináv országok ilyenek) demokratikusan megválasztott kormányok lehetnek képesek, ahol a gazdasági stabilitás alapvető kérdéseit tabunak tekintik a választási kampányokban, és nem elsősorban gazdasági jellegű ígérekkel próbálnak szavazatokat szerezni.

A szavahihető és csupán a gazdasági stabilitás iránt elkötelezett, a kormányzattól lehetőleg független gazdaságpolitikai csúcsszerv létesítésének igényét *Kydland–Prescott* [1977] – megjelenése után 27 évvel Nobel-díjjal jutalmazott – „dinamikus inkonzisztencia” elmélete teremtette meg, amelyet a racionális várakozások elmélete egyfajta továbbfejlesztésének tekinthetünk. Csaba László röviden ismerteti ugyan az elmélet lényegét (275. o.), ez a fejtegetés azonban éppen a magyar kiadással megcélzott olvasóközönség sajátos érdeklődési és olvasottsági köre miatt lehetne jóval alaposabb.

A magyar közgazdászok nagyobbik (és főleg) idősebb része ugyanis valószínűleg legfeljebb csak általánosságokban hallott erről az elméletéről, emlékezetének felfrissítésére

¹ A recenzió szerzőjének kifejezése.

pedig aligha elegendő Csaba László rövid fejtegetése.² Márpedig a Kydland–Prescott-féle gondolatmenet kiemelkedően fontos az egész fejezet mondanivalója szempontjából. Az egységes európai gazdaság- vagy legalábbis monetáris politikához ugyanis nemcsak szavahihető és szakmailag hosszabb távra elkötelezett csúcsszerv kell, hanem olyan is, amely megfelelő politikai súllyal, bizonyos nemzetek fölötti döntési jogokkal is rendelkezik. Kérdés, hogy az Európai Központi Bank ilyen-e – Csaba László mintha kételyeit fejezné ki ebben az ügyben a könyv több pontján.

Visszatérve a dinamikus inkonzisztencia elméletére, különösen izgalmasak az elmélet általánosítására irányuló újabb kísérletek, amelyeknek az Európai Monetáris Rendszer jövőjével kapcsolatban is komoly relevanciájuk lehet. A modell ugyanis nemcsak az inflációs várakozások kezelésével kapcsolatban mond ki fontos dolgokat, hanem – ezt Csaba László teljes joggal emeli ki – általában arról is, hogy mennyire célszerű hosszabb távra rögzített szabályoknak alárendelni a monetáris és a fiskális politikát. Márpedig a szabályok túlságosan bonyolultak és költségesek lesznek akkor, ha alacsony valószínűségű, ugyanakkor extrém mutatókkal jellemezhető makrogazdasági fejlődési pályákra is ki akarják terjeszteni őket. Ez hasonló az egyik alapvető szerződéselméleti problémához: ha el akarják kerülni a szabályok kialakításának és betartatásának túlzott költségeit, akkor a rendszert megfelelően rugalmassá kell tenni. Ez viszont éppen a nem kívánt diszkrecionális elemek előtérbe kerüléséhez vezethet, tehát szintén csak igen nagy óvatossággal javasolható változat.

A Kydland–Prescott-modell kiterjesztésének másik lehetséges iránya pedig az úgynevezett likviditási csapdával kapcsolatos. Alacsony (különösen pedig zérushoz közelítő) inflációs ráták esetén ugyanis a jegybanki mozgástér erősen szűkül, illetve a korábban meghatározott szabályok betartásának is egyre kevésbé van értelme (Romer [2006] 511. o.). Természetesen még nem ez a helyzet az Európai Monetáris Rendszerben, annyi azonban bizonyos, hogy a dinamikus inkonzisztencia modelljének monetáris politikai alkalmazását nem célszerű kizárólag az inflációcsökkentés céljának alárendelni.

A szavahihetőség és a hosszabb távon is elfogadott gazdasági szabályrendszerek követelménye általában felveti az intézmények és jogrendszer minőségének a kérdését. Ezt a kérdést a kelet-európai átalakulás előtt inkább csak a fejlődés-gazdaságtanban és a fejlődő országokkal kapcsolatban tették fel általános formában, hiszen a vezető ipari országok nagy többségében nem is volt vitás, hogy a jogrendszer és az igazságszolgáltatás jó minőségének fenntartása a politikai elit alapvető érdeke. Csaba László a könyv záró, 13. fejezetében a jogállamiságnak és a tulajdonjogok rendszerének tulajdonít kiemelt jelentőséget a hosszabb távon fenntartható gazdasági növekedés intézményi feltételei között. A megtakarítások, a befektetések biztonsága, a vagyon örökölhetősége és jogi védelme, illetve a pénzügyi rendszer megbízhatósága egyaránt a hosszú távon is fenntartható stabil növekedés nélkülözhetetlen feltétele.

Érdemes azonban kicsit tovább is gondolkodni ennél, és a gazdaságon túlra is kiterjeszteni a gazdasági fejlődés szempontjából perdöntő jogállamiság fogalmát. Nem szokás emlegetni, és ezakt módon – főleg jogászokkal szemben – nem is bizonyítható, mégis igen valószínű, hogy az új EU-tagállamok régiékkal, kivált a Földközi-tengertől távolabb fekvő régiékkal szembeni fejlődési hátrányának van egy jelentős intézményi és jogi tényezője is. A magyar sajtóban 2006 nyarán gyakran szóba került egy nagy horderejű ügy, ahol kiemelkedő méretű állami vagyonvesztésért jogi értelemben nem járt elmarasztalás, illetve olyan eset, amikor a közbiztonság súlyos és rendszeres veszélyeztetését nem lehetett sem szankcionálni, sem megelőzni az alapos okkal gyanúsítható, sőt már regisztrált személyek személyiségi jogainak a védelme miatt. Akkor többen megjegyezték, hogy fejlettebb jogi kultúrájú országokban az ilyen esetekben a mégoly kifinomult érveléssel

² A magyar szakirodalomban az elmületről jó áttekintést ad Szabó-Bakos [2005].

megalapozott kibúvók is elképzelhetetlenek. Azt pedig részletezni sem kell, hogy Magyarországon komolyabb polgári, de nemritkán büntetőperekben is évekig tarthat az eljárás befejezése a károsultak érdekeire való tekintet nélkül.

A könyv egyik, már az angol kiadásban is jól kitapintható vezérfonala többek között a jogrendszer minőségéhez kapcsolódik. Csaba László a magyar szakirodalomban szokatlan bátorsággal veti föl az erős állam és a hatékony állam dilemmáját, illetve követelményét. A parancsuralmi rendszerekben nevelkedett emberek sokszor viszolyognak az erős államtól, azt azonban nem mind tudják, hogy hatékony és a polgárainak az érdekeit valóban védeni képes állam nemigen lehet gyenge. A magyar jogrendszer magas (részben időben kifejezhető) működési költségeinek a gazdaságfejlődési és versenyképességi hatásai még feltárássra várnak, de igen meglepő volna, ha ezek a hatások pozitívak lennének.

A könyv a jobbiztonságot és az államszervezet hatékonyságát elsősorban a gazdasági jogrendszerrel kapcsolatban vizsgálja, kérdés azonban, hogy nem a szélesebb értelemben vett jobbiztonságot kellene-e a hosszabb távon fenntartható gazdasági növekedés feltételei közé sorolni. A jogi és igazságszolgáltatási értelemben vett elmaradottság felszámolása pedig valójában nem is csak pénzkérdés, hanem bizony köze van hozzá annak is, hogy a kormányzat mennyire képes és bátor megtörni befolyásos szakmai elitet uralmát, illetve megváltoztatni azt a helyzetet, amelyben nincs sem hatékony társadalmi, sem politikai kontroll a jogalkotás részletei fölött.

A könyv címe fölemelkedésről szól, és talán azt is ígéri. Szó szerint Európának, pontosabban értve különösen Magyarországnak és az új tagállamoknak. Ez azonban csak kezdeti és felületes benyomása lehet annak, aki először veszi kézbe a kötetet, és csak átlapozza a tartalomjegyzékét. Itt valójában az európai gazdasági-társadalmi modell kibontakozásának és terjedésének feltételeiről olvashatunk, s még inkább arról, hogy ez a néha-néha szinte zsákutcának is tekintett modell miként és mitől válhat ismét követésre méltó receptté a világgazdaság nagyobb része számára. A következő alapkérdés pedig, hogy a modell dinamizálását hogyan segíthetik elő a 2000-es években uniós taggá váló korábbi szocialista országok.

Az átalakuló országok összességét illetően bonyolultabb a kép, mert ott már nem feltétlenül kapcsolódik össze az átalakulási és az integrációs pálya az egyes országok felemelkedésében. A két korábbi nagy szocialista ország, Oroszország és Kína ugyanis sohasem lesz („*never say never?*”) az Európai Unió része, viszont a világgazdaságban máris komoly szerepet játszik. Kína már legalább egy évtizede dinamikus iparcikkexportőrként, amely lassan, bár nem észrevétlenül átvette a korábbi „kistigrisek” helyét nemcsak a világkereskedelemben, hanem a szakmai közbeszédben is. Oroszország pedig az évtized eleje óta előbb világpolitikai értelemben jelentette be korábbi súlya visszaszerzésének az igényét, majd pedig – emlékszünk 2006 januárjának első napjaira? – a világgazdaságban is kezdte kimutatni a foga fehérlését.

Az átalakulás kutatója számára ez a két nagy ország a valóban érdekes eset, mert itt sem az integráció által nyújtott minták (és az általa megfogalmazott kényszerek), sem a piactudományi örökség orientáló hatása nem befolyásolja a demokratikussá csakis a külföldről számon kérhető mértékben váló elit modernizációs törekvéseit. A könyv két nagyszámú fejezete – az angol kiadáshoz fűzött megjegyzésekből láthatóan építkező módon – a piactudományi átalakulás több alapvető intézményrendszeri kérdését veti föl.

Az új EU-tagállamok átalakulásának alapproblémái itt sokkal világosabban mutatkoznak meg, mert az integrációs folyamat az orosz és a kínai esetben nem fedi el az intézményrendszeri átalakulás, a tulajdonjogok nemcsak formális biztonsága és a jóléti rendszerek tekintetében tapasztalható tartós hiányosságokat. Ebben a két esetben a politikai hatalom tényleges koncentrációja nem, vagy csak alig csökkent a világgazdaságba való beilleszkedés és a külföldi politikai elfogadottság igényei miatt. A két modell bizonyos

politikai hasonlóságai mellett a gazdasági különbségek látszólag sokkal számottevőbbek. Ez természetesen a kínai növekedési és szerkezetátalakítási folyamat sikerét és az orosz fejlődés folyamatosan egyoldalú és kiegyensúlyozatlan jellegét jelenti. Mit mondhatunk azonban Kína és Oroszország jövőjéről, ha egyszer – ahogy a cím nem kérdezi, hanem kimondja – Európa fölemelkedésére joggal számíthatunk?

A jelenlegi orosz modellben meglehetősen gyengék a modernizáció és a fenntarthatóság elemei (335–337. o.), és kimondottan alacsony egy iparcikkexportra épülő fejlődési pálya esélye. A kínai eset sokkal bonyolultabb, hiszen a szerző pontos elemzéssel mutatja be a kínai növekedési adatok túlzásait. Közben pedig utal arra is, hogy ez a minden bevett modellnek ellentmondó, szinte „intézménymentes” fejlődés hosszabb távon aligha tartható.

Az angol kiadás recenziójában számon kértem a szerzőtől annak bemutatását, hogy „... milyen lehet a kínai modell középtávú jövője, jók-e a kormányzat esélyei a gazdasági, politikai, regionális és környezeti feszültségforrások felszámolásában” (Török [2005] 782–783. o.). A magyar kiadás egy lábjegyzetben és több rövidebb elemző részben reflektál erre a megjegyzésre, de az átfogó választ még mindig hiányolnom kell.

Itt ugyanis nemcsak egy modell (vagy *non-model*) jövőjéről van szó, hanem arról, hogy a kínai növekedési folyamat számos latens és súlyos feszültségforrása mennyiben maradhat rejtve a jövőben is. Csaba László persze elsősorban az átalakulás, nem pedig a kínai gazdaság kutatója. Mégis jó lenne olvasni gondolatait arról, hogy milyen további irányokba lehetne kiterjeszteni a már régen nem tankönyvi jellegű tranzícióelemzés elméleti kereteit a világ gazdaság szempontjából már régen legfontosabb átalakuló ország esetében, és hogyan lehet mérlegelni a kínai növekedési pálya fenntarthatósága vagy megtörése melletti érveket. Nem tévedhetünk nagyot, ha azt várjuk, hogy ez lesz a tranzitológiai vitáknak az egyik vagy talán a fő témája az évtized végének komparatív közgazdaságtani konferenciáin.

Erdemes volt megírni az angol könyv önálló, saját jogú magyar változatát. Egy közheleszerű recenzió most azzal végződhetne: „Minél több döntéshozónak ajánljuk a mű alapos elolvasását” (jó szívvel vagy anélkül). Hát nem: csak azok a döntéshozók olvassák el, akik rendszerezett gondolkodásra és elméleti általánosításra, illetve ennek a megértésére képesek. Kívánok a szerzőnek sok új magyar olvasót!

Hivatkozások

- CAVES, R. E. [1987]: Az export vezérelte növekedés és az Új Gazdaságtörténet. Megjelent: *Salgó István–Szegvári Iván* (szerk.): Külkereskedelem és gazdasági fejlődés. Válogatott tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 115–170. o. (eredeti megjelenés: 1971).
- KYDLAND, F. E.–PRESCOTT, E. C. [1977]: Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans. *Journal of Political Economy*, június, 473–492. o.
- ROMER, D. [2006]: *Advanced Macroeconomics*. Harmadik kiadás. McGrawHill-Irwin, New York. 678 o.
- SZABÓ-BAKOS ESZTER [2005]: Finn E. Kydland (1943–), Edward C. Prescott (1940–). Megjelent: *Bekker Zsuzsa* (szerk.): Közgazdasági Nobel-díjasok 1969–2004. KJK–Kerszöv, Budapest. 893–915. o.
- TÖRÖK ÁDÁM [2005]: Közép-Kelet-Európa vagy a politikai gazdaságtan feltámadása? Csaba László: *The New Political Economy of Emerging Europe*. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. sz. 780–785. o.

Török Ádám